

Görelleli Rüstemezâde Abdülhamid'in Mektuplarında Askerlik Ve Sosyal Hayat (1918- 1921)

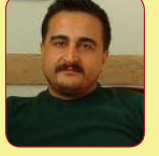
The Military and Social Life In Rustemzâde Abdulha-
mid's Letters Which Was From Gorele (1918-1921)

ÖZET

Osmanlı'nın son dönemlerinde gerek sosyal yaşamda gerekse askeri alanda kargaşalar hüküm sürmekteydi. Birinci Dünya Savaşı ile zirveye ulaşan askeri ve politik çıkmazların Osmanlı'ya getirisi oldukça ağır olmuş, ekonomik gidişat tümüyle bozulmuştu. Askeri alanda yapılan düzenlemeler bir yana, mevcut merkezîyetçi sistemin işlevinin zayıflaması birçok cephede başarısızlığa neden olmuştu. Bu da neticede askeri gücün psikolojik ve fiziki yönden zayıflamasına yol açmış, dolayısıyla yeni zaafiyetleri beraberinde getiren bir kısır döngü halini almıştı. Birinci Dünya Savaşı'nda ve Milli Mücadele döneminde Osmanlı ordusunun askeri ihtiyacı giderek artarken, öte yandan kayıp ve esir asker sayısı da artış göstermişti. Anadolu'nun doğusunda Rus işgali sürerken, yabancı güçlerin sivil halk üzerinde uyguladığı işkence, katliam ve tecavüz hadiseleri ayrıca bir kaosa neden olmuştu. Doğu Karadeniz halkı gençlerini askerlik görevi için Osmanlı'nın en uç sınırlarına dek göndermiş olmakla, öz meskenlerinde Rus işgalcilere karşı ciddi bir sivil savunma sergilemekteydi. Bu çalışmada, savaş ve kargaşa sürecinde 1918'de Irak'ta askerlik görevini yaparken İngilizlere esir düşen Görelleli Rüstemezade Abdülhamid'e ait mektuplar üzerinden dönemin tarihsel ve sosyolojik panoraması ortaya konmaya gayret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Bağdat, Basra, Görelle ve Görelleli Rüstemezade Abdülhamid'in Mektuplaşmaları.

Mevlüt KAYA
Okutman (Tarih)

Giresun Üniversitesi Eynesil Kamil Nalbant
Meslek Yüksekokulu
tarihnavisi@gmail.com

«Çanakkale savaşlarında ordunun içinde bulunduğu psikolojik durumu ve elde ettiği başarıların nasıl bir atmosferde gerçekleştiği hakkında asker mektupları öncelikle başvurulması gereken kaynaklardır. Bu bakımdan, ilk kez bu çalışma ile gün yüzüne çıkacak olan Rüstemezade Abdülhamid Efendi'nin 1921-1918 sürecinde yazdığı ve aldığı özel mektupların yazıldığı dönemin koşullarını taşıdığı açıktır.»

Eser Geçmişi

24/10/2016'da başvuru alındı, 19/12/2016'da kabul edildi, 25 Aralık 2016' da yayınlandı.

Paper History

Received on 24/10/2016, Accepted on 19/12/2016,
Published on 25 December 2016

DOI:

<http://dx.doi.org/10.21551/jhf.281935>

ABSTRACT

The riots were reigning over at either social life or than in the last periods of Ottoman. The yields of military and political dilemmas were pretty serious for Ottoman which were crested with The First World War and the course of economy had entirely broken down. Except for the fact that regulations committed in the thana, the fade out of the available centrist system's function had caused to failure at a lot of the front lines. It had caused to failure at the psychological and physical power of the military population too and in turn, it had become a vicious circle which leading to the new defeats. While the military need of Ottoman Army was increasing in The First World War and the national struggle period, the number of casualties and the prisoner soldiers had increased too on the other hand. Also, while Russian occupation was carrying on at the east of Anatolia, the tortures, massacres and the raping incidents which foreign forces were imposing on the civilians had caused to another chaos. The East Black Sea's folk were executing a serious civil defense against to Russian occupants in their own quarters although they had sent their youths to Ottoman's far east districts for the military duty. The current study aims to present historical and sociological panorama of the era on the basis of the letters belonging to Rustemzade Abdulhamid who was from Gorele and Rustemzade Abdulhamid's sent and received letters which was from Gorele and taken prisoner by British in 1918, in the period of the war and chaos while he was in military duty in Iraq.

Key Words: First World War, Baghdad, Basra, Gorele, Goreleli Rustemzade Abdulhamid's Correspondences.

GİRİŞ

İnsanların sevdiklerine, yakınlarına ve akrabalarına karşı uzak bir mekândan duygu ve düşüncelerini aktararak yazdığı mektuplara 16. yüzyılda rastlanmaya başlanmış olup, bundan önceki mektupların gazete niteliğinde olduğu bildirilmektedir¹. Mektup türlerinin tanımlanmasında farklı görüşler bildirilmiştir. Mektuplar genellikle özel, edebi, resmi, iş ve açık mektuplar olarak sınıflandırılabilir. Özel mektuplar aralarında yakınlık bulunan kişiler arasında her konuda yazılabilir². Rüstemzade Abdülhamid Efendi'nin askerlik sürecinde yazdığı ve aldığı mektuplar da özel mektup kategorisindedir.

Mektuplar, tarihi aydınlatmada önemli veriler içermektedir. Eski çağlardan beri var olagelen mektup sistemi³, milattan sonraki yerleşik unsurlar için de bir haberleşme gereği olmuştur. Mektuplarda geçen sosyo-ekonomik öğelerin geçmişin çözümlenmesinde

1 Bedrettin Tuncel, "Mektup Türüne Giriş", Türk Dili Dergisi (Mektup Özel Sayısı), 274 (1974), s.9.

2 Salih Okumuş-M. Nuri Parmaksız-Sabit Bayram, Güzide Gülpınar Taranoglu'nun Yayınlanmamış Mektupları, Serüven Kitabevi, İstanbul 2012, s. 11.

3 Asurlulara ait mektuplar bulunmuştur: Altan Çilingiroğlu, "Tanrı Asur'a Bir Mektup", Tarih İncelemeleri Dergisi, 2/1 (1984), s. 1-26.

ve anlaşılabilmesinde rolleri büyüktür. Safeviler'i,⁴Osmanlı tarihini aydınlatmada faydalanılan birçok mektup bulunmaktadır. Bunlardan Kanuni'nin yazdıkları oldukça meşhurdur. Namık Kemal'in dostlarına, devlet yetkililerine ve yakınlarına yazdığı mektuplar⁵, hem edebi hem de tarihsel önem ve değere sahiptir⁶.Abdülhak Hamid'in, Atatürk'ün⁷ ve Kazım Karabekir'in⁸ mektupları dayakın tarihin aydınlatılması açısından oldukça önemli verilerdir.

Çanakkale savaşlarında ordunun içinde bulunduğu psikolojik durumu ve elde ettiği başarıların nasıl bir atmosferde gerçekleştiği hakkında asker mektupları öncelikle başvurulması gereken kaynaklardır⁹. Bu bakımdan, ilk kez bu çalışma ile gün yüzüne çıkacak olan Rüstemzade Abdülhamid Efendi'nin 1918-1921 sürecinde yazdığı ve aldığı özel mektupların yazıldığı dönemin koşullarını taşıdığı açıktır. Bu mektuplar aynı zamanda yazıldığı dönemin ruhunu yansıtan, dönemi toplumsal açıdan aydınlatan verilerdir.

Ancak tarihi aydınlatan mektupların 21. yüzyılda gitgide "tarih" olduğu, son yıllardaki mektup gönderim sayısındaki düşüşten anlaşılmaktadır. Posta idaresi 2000 yılında 966.604 mektubu alıcısına ulaştırırken birkaç yıl sonra bu sayı 403.042'ye düşmüştür¹⁰.

Abdülhamid Efendi'nin üç buçuk yıllık esaret hayatı ve dört yıllık askerlik sürecinde aldığı ve yazdığı mektuplar "özel mektup" kategorisindedir. Ancak bu mektuplarda şeklen, bugünkü manada "özel mektup" kavramının kalıplarına uyulmamıştır. Bu sıra dışılığınedeniailenin o günkü eğitim durumuyla Abdülhamid Efendi'nin askerî yaşamına endekslidir. Daha yakın zamanlara doğru gelindiğinde ise mektupların yazımında hissi vurgulardan ve tekrarlardan çok nesnel dayanaklar önplana çıkmaya başlamıştır. Ancak nesnel dayanaklarla yazılan ve teorik bilgi, istatistik veriler içeren mektupların "özel mektup"tan ziyade henüz bir tür olarak tanımlanmamış ideolojik mektuplar olduğu açıktır¹¹.

4 Cihad Aydoğmuşoğlu, "Safevî Çağına Ait Üç Türkçe Mektup ve Değerlendirilmesi", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 53/2 (2013), s. 411-420.

5 Aynı durum, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Türkiye'nin önemli şair ve yazarlarına, siyaset ve sanat adamlarına yazdığı mektuplar içinde geçerlidir. Eyüboğlu, Nâzım Hikmet, Ahmet Hamdi Tanpınar, Fikret Muallâ, Âşık Veysel, Adalet Cimcoz, Orhan Veli Kanık, Necip Fazıl Kısakürek, İbrahim Çallı, Andre Lhoté, Fahrünisa Zeid, Abidin Dino, Reşat Nuri Güntekin, Cemal Tollu, Nurullah Berk ve Arif Kaptan ile mektuplaşmıştır. Bu mektuplarda Anadolu'nun sosyo-kültürel yaşamına dair veriler elde etmek mümkündür; "Bu Mektuplar Çok Şey Anlatıyor", <http://kitap.radikal.com.tr/makale/haber/bu-mektuplar-cok-sey-anlatiyor-420529> (2015), Erişim: 19.10.2016.

6 Leyla Karahan, "Namık Kemal'in Mektuplarından Dönemin, Türün ve Yazarın Diline Dair Mektuplar", Ahmet Bican Ercilasun Armağanı, Ed. Bülent Gül, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 2013, s. 101-107.

7 Sabah (Cumartesi-Pazar Eki), 10 Ocak 2007.

8 Erol Evcin, "Kâzım Karabekir Paşa'nın BasındaNeşredilen Tarihî Mektupları Ve Bunların Kamuoyundaki Yansımaları", AtatürkAraştırma Merkezi Dergisi, XXIX/87 (2013), s. 1-66.

9 Bkz. Mustafa Arıkan, "Bir Çanakkale Şehidi ve Mektubunun Başına Gelenler", Gazi Akademik Bakış, 5/9 (2011), s. 213-243.

10 "Mektup Tarih mi Oluyor?", Meclis Bülteni 2005, s. 28, https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZE-TELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_2005_0000_0120_0000/0028.pdf(2005), Erişim: 19.10.2016.

11 Bkz. Louis Althusser, "1968 Mayıs Olayları Üzerine Bir Mektup", Çev. Taciser Belge, Birikim Dergisi,

1. Rüstemezâde Abdülhamid Efendi'nin Yaşamı

Rüstemezade Abdülhamid Efendi 1895 (R. 311) yılında Trabzon'a bağlı (bugün Giresun'a bağlı) Görele kazasının Bozcaali Köyü'nde, Kafkas göçmeni bir sülalenin torunu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Rüstemezade Hüsnü Efendi, annesi Görele'nin Kuşçulu Köyü'nden Emanetoğlu Halil Ağa'nın kızı Name Hanım'dır. Abdülhamid Efendi, beşkardeşin ortancasıdır. Ağabeyi Tefvik askerlik sürecinde dizanteriye yakalanmış, Sarıkamış harekâtında şehit düşmüştür. Ağabeyi Kasım ise deniz askeri olup Çanakkale savaşlarında gazi olmuştur. Safiye tek kız kardeşleridir. Ömer ise en küçük kardeşleridir.

Abdülhamid Efendi askere giderken Dicle üzerinden sal vasıtası ile naklolunduğunu, bu süreçte yanında Eynesilli asker arkadaşı İncekaraoğulları'ndan Ahmet Efendi'nin olduğunu bildirmiştir. Ahmet Efendi, sivil yaşamında kırıkçı-çıkıkçı halk hekimidir. Bu yılların yokluk yılı olduğunu, Dicle üzerinden sal ile geçerken acıktıklarında kenarlara yaklaşarak buğday yediklerini, zor bir yolculuk geçirdiklerini askerlikten döndükten sonra yakınlarına anlatmıştır. Yol güvenliği yoktur. Osmanlı'da son dönemde artan eşkıyalık hareketleri neticesinde sıklaşan yolcu soygunları mal güvenliğini bitik hale getirmiş, yanı sıra yer yer can kaybı da yaşanmıştır. Abdülhamid ve Ahmet efendiler, askeri birliklerine teslim oluncaya dek yolda karşılaşılabilecekleri soygunlardan korumak için mecediyeleri yutmuşlar, sonra tekrar dışarı çıkararak kullanmışlardır.

Abdülhamid Efendi, askere gidinceye dek diğer kardeşleri gibi babasıyla birlikte bağ bahçe işlerinde çalışmıştır. Askere gitmeden önce Tavacızade Hafız İbrahim'in kızı Gülizar Hanım ile nişanlanmıştır. Askerlikte Irak cephesinde görev almış, üç buçuk yılı İngiliz esaretinde olmak üzere yedi yıldan fazla süre askerlik yapmıştır. Askerde iken önce 24.06.1331 (7 Temmuz 1915) tarihinde babasını, 1334 (1919) yılında da annesini kaybetmiştir.

Askerden döndüğünde ana-babasız bir memleket hayatı sürdürmek zorunda kalan Abdülhamid Efendi, askerden önce nişanlandığı ve kendisini büyük bir sadakatle yıllarca beklemiş olan Gülizar hanımla evlenmiştir. Bu evlilikten ikisi erkek, beşi kız yedi çocuğu olmuştur. Bir süre Görele orman işletmesinde hizmetli ve aşçı olarak çalışmıştır. Tarım kendisi için önemli bir geçim kaynağı olmakla birlikte keyif aldığı bir meşgaledir. Yetiştirdiği meyvelerin çeşitliliğiyle çevresinde ün yapmıştır. Şair Ahmet Kaçar bir söyleşisinde Abdülhamid Efendi için şöyle demiştir: "O yıllarda turfanda sebze meyve olmadığından aş eren hamile bayanlar *aradıkları meyve yada sebzeyi HamitAmca'nın bahçesinden temin ederlerdi...*"

1934'te Soyadı Kanunu'na göre "Yazgan" soyadını alan Rüstemezade Abdülhamid Efendi, 29 Ağustos 1966'da gece vakti evine yıldırım düşmesi sonucu 71 yaşında vefat etmiştir. Büyük oğlu Celalettin Yazgan, tıp dalında Görele'nin yetiştirdiği ilk profesör olmakla birlikte Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nin radyoloji dalındaki ilk tuğgeneral rütbesini almış olan askeridir. Celalettin Yazgan 12 Eylül 2016'da vefat etmiştir¹².

1/1 (1975), 39-49.

12 Bilgiler Yazgan ailesi arşivinden ve Abdülhamid Efendi'nin ailesinden sözel olarak elde edilmiştir: Mustafa Yazgan, 1958 Görele doğumlu, Emekli, Lise mezunu, 01.09.2016; Şekip Yazgan, 1932 Görele doğumlu, Emekli, İlkokul mezunu, 10.09.2016.

Abdülhamid Efendi, zor bir askerlik ve esaret yaşamının ardından memleketine dönüp evlenmiş, maddi olanaksızlıklara rağmen çocuklarını daima eğitime ve askerliğe teşvik etmiştir. Askerlik süresince yazdığı ve aldığı mektuplar ailesine, memleketine ve askerliğe olan sadakatini anlamada önemli verilerdir.

2.1918 Yılına Ait Mektuplar¹³

2.1.Mektup-1

Abdülhamid Efendi, babasına askerden yazdığı aşağıdaki mektupta, aile hasretini dile getirirken, vatan sevgisini ön plana çıkarmıştır. Tüm zorluklara rağmen halinden memnun olduğunu ifade ettiği yazısında, herhangi bir “yakınma” ifadesine yer vermemiştir. Mektup, bu yanı sıra söz konusu dönemde bir Osmanlı askerinin ailesine ve vatani görevine olan sadakatini ve sabrını anlayabilmek açısından önemli göstergeler içermektedir.

“Hu

Huzur-u pederaneye

15 Eylül 334

Velinimetim sevgili pederim efendim!

Dört seneden beri siz pederimden sıhhat ve afiyetinize dair bir mektup alamadığım gibi, hiçbir taraftan da malumat alamamakta ve gece gündüz kendi gâilemi bertaraf ederek daima sizleri düşünür ve her ne keder içinde hayat-ı askeriyemle iştilal etmekteyim [?]. Memleketimizin Rus istilasına maruz kaldığı ve sizlerin de esaret müblâ olduğunuz malum, bize harbdır. İşte bu sual üzere öksüz yetim çocuk gibi üzerime sizlerin hayat memmat meselesi tahmil edilmişti.

Artık tabi siz de benim haklı olduğumu nasıl inkâr edebilirsiniz? [eksik] Çünkü cenabı hakka [?] 16 Haziran 34 tarihli sevgili ve hamiyetdar mektubunuzu okuyunca sonra gark ettiniz! Bendenize adeta yeniden hayat bahşetti. Ve aynı zamanda sizlerin sıhhat ve afiyetinizden haberdar oldum. Ve şimdiye kadar geçirdiğim her nevi kederlerim şad-u huzzâna tahvil oldu.

Benim için katiyen merak etmeyiniz. Devlet ve millet duanız sayesinde dinime ve vatanıma hizmet eder ve sizlerin daima edhiye-i tecrübelerinize muhtaç bulunduğumu arz eylerim. Ey pederim, artık müsterih olunuz! Çünkü büyük biraderim Tefvik vatanımızı onlardan arıdarak düşmanın hayat ve memmatını meçhul bir halde kaldığı! Diğer biraderim Kasım daha Çanakale’de vazife-i askeriyesini ifa etmekte olduğu, küçük biraderim

13 Mektuplar, orijinal halindeki satır sıralamasına göre nakledilmiştir. Mektup içinde [?] ile gösterilen yerler tahrirattan kaynaklanan şüpheli tercümeleleri, [eksik] şeklinde belirtilen yerler ise okunamaz hale gelmiş olan kısımları belirtmektedir.

Ömer ise anke, yarın öbür gün dinine vatanına hizmet etmek için harekete dâhil olduğu göndermiş mektubdan anlaşıldığı ve bendeniz ise vatanın en uzak bucağında kalmakla ve İran dağlarında dolaşarak Irak'ın sıhatsız ateşleri altında din vatan uğrunda ve yüz binlerce müşkülât karşısında birçok peder ve validelerin evladlarıyla beraber her bir mahrumiyetlere göğüs gerip üzerine tevdi' edilen vazife namustan daha makbul bilerek vatanın selamet ve saadeti için uğraşmaktan geri durmaz dört efendi evlada maliksiniz! Ve bir ihtimal ediniz ki; elbet bir gün gelir bu çekilen müşkülâtın mükâfatını bilâ şek ve şüphe, göreceğiz. Emin olunuz pederim, şu mektubu gözü yaşlı [?] kanlı yarayla yazıyorum. Bir dahaki mektubumu mufassal olarak göndereceğimi vaad eylerim. Lehü'l-hamd duanıza muhtacım. Kıymetli [?] valideciğim hanıma bilhassa arz-u ihtiramlar eder, dest-i şeriflerini beklerim [?]. sevgili kardeşim Ömer Efendi'ye de ayrı olarak selamlar eder gözlerinden öperim. Hemşirem hanımlara ve yengelerim hanımlara selam ederim [?]. [eksik] gözlerinden öperim. Ve yengem hanıma da hususi selam ederim.

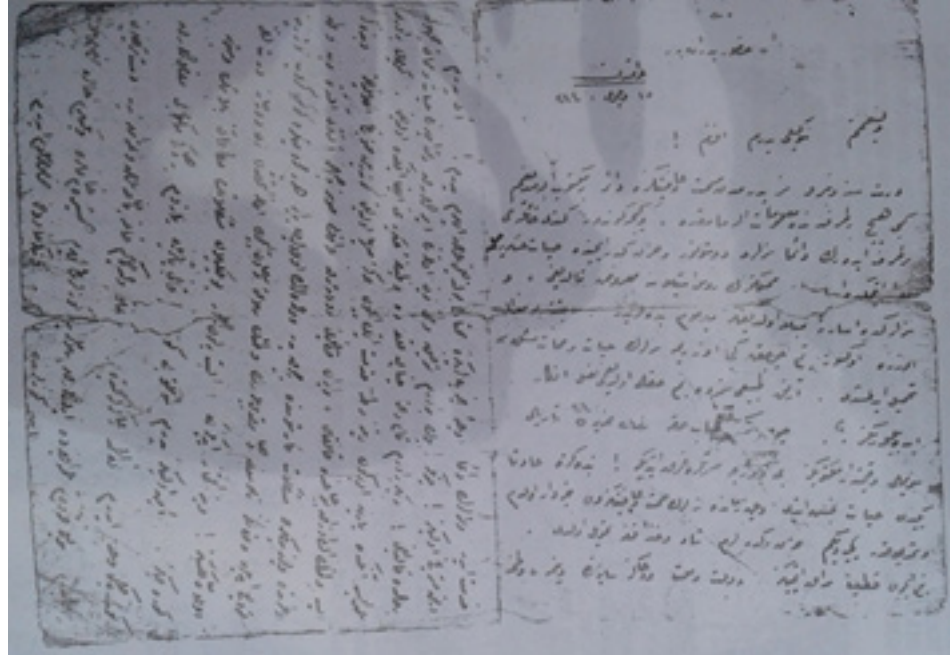
Tavacızade Hacı İbrahim Efendi'ye bilhassa selam eder ellerinden öperim. Mahdumları Hafız, Ali ve Hasan ve Sami efendilere arz-u ihtiramlar eder, samimi olarak ellerinden sıkırım. Haneleri derununda bulunanlara ayrı ayrı selamlar ederim. Şaban Kapudanzade Rifat Efendi'ye ve daha vesair bilcümle komşumuza ve kuraba-i taallukata, büyüklerin ellerinden küçüklerin gözlerinden, ayrıca ve siz pederimin de el ve ayaklarını öper, din-i devlete ve vücudlarımızın sağlığına, silahımızın kuvvetine dua etmenizi diler sizleri Allah bir hakkına emanet ederek hatm-u kelim ederim pederim. 1 Cemaziyelevvel 334Mahdumunuz Abdülhamid.

Mührüm yoktur şüphe etmeyiniz.

Adresim şu vechdedir:

Irak'ta Dicle garbında 18. Kolordu 14. Fırka ve 9. Alay 1. Tabur 21. Sırada Göreleli Abdülhamid diyerek yazınız.

Başçavuş Ahmet Efendi size ayrıca selam eder. Ellerinizden bûs eder. Ahmet Efendi'yi belki tanırsınız! Biraderim Kasım'a mektup gönderdiğinizde ayrıca selam yazınız. Eğer müzayakanız yok ise biraz harçlık [tütünün içinde olsun, para gönderiniz. Tütün ve sigara kâğıdı numune] [?] sararak posta ile beklerim.”

2.2.Mektup-2

Abdülhamid Efendi'nin askerlik görevi esnasında aldığı aşağıdaki mektup ise memleketi Görele'den gönderilmiştir. Görele bu dönemde henüz Rus askerlerinin işgali altındadır. Göreleli vatandaşlar bir yandan savunma durumunda, öte yandan yağmalara, işkence ve katliamlara maruz kalmaktadırlar. Aşağıdaki mektuptan da anlaşılacağı üzere yörede Rus saldırılarından ötürü savaş olmayan bölgelere doğru göçler başlamıştır. Bazı kimseler, can güvenliğini sağlamak üzere Rus kuvvetlerine karşı mücadele vermek

yerine ailesiyle Görele'yi terk etmeyi tercih etmiştir. Rusların yörede yaptığı vahşetin Müslümanların hayvanlarına saldırmaya dek ulaştığı, yine bu mektuptan anlaşılmaktadır.

“Hu

Huzur-u biraderaneleri mahsusuna

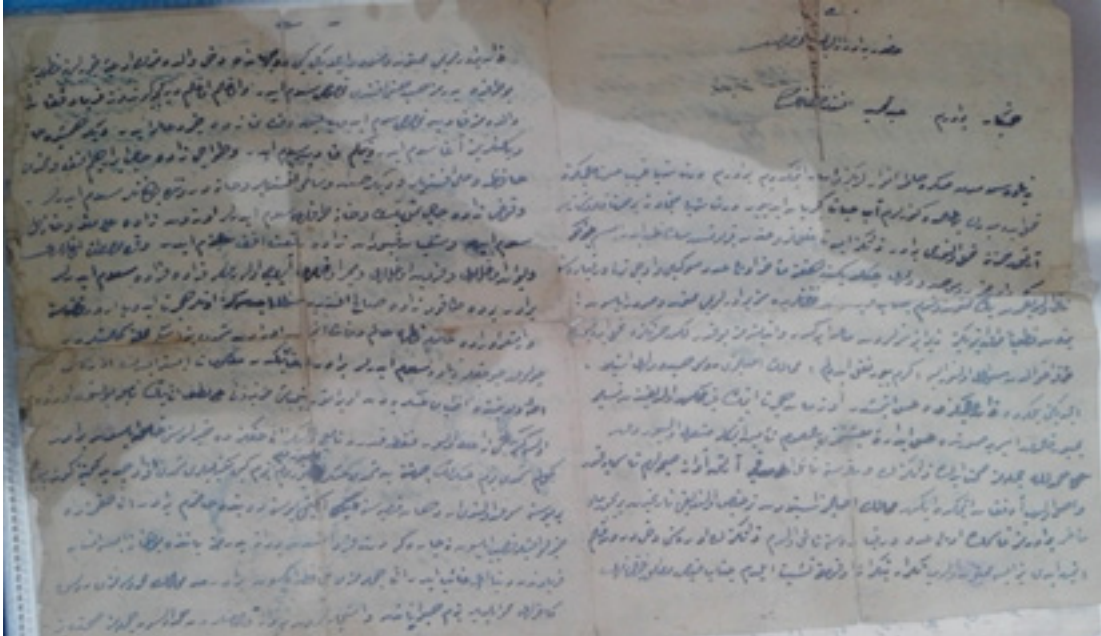
Hamiyetkâr biraderim Abdülhamid Efendi mahsusuna

Ziyade selamdan sonra hatr-ı envarlarınızı is'ar etmekteyim. Dört seneye karib hasret halinize tahammül edemeyerek bir halde gözlerim ab-ı hayat giryan ediyor. Dört seneyi müteceviz bir hasret kavuşmazsa artık hasretine tahammül olunur mu? Birader zatınız ise na-akıl furuûndan fırlatmışsın zanneder isem. Çünkü ben [?] ordumuz Rus haydukların çekildiğinde hakkında muahhar üç adetsevgili ve üçü türlüvarak-paresinenail olduğumdan pek memnun oldum. Cenab-ı hak hazretleri de siz biraderlerimi memnun ve mesrur eylesin! Benden katiyen merak etmeyiniz. Zira biz sizlerden maade bir keder ve endişemiz yoktur. Lakin hasretinize tahammül edemiyorum. Kâfir ahvalden sual olunur ise ikram buyur nakl edelim! Memalik-i ashablarımızı Rus haydukları istila eylediğini belki de zat-ı âlileriniz de hissetmiştir. O zaman hicret gayri mümkün olduğundan teslim mecbur kaldık. Esir bir suretde hak irade-i mübaşeretle bilumum te'min etmekle meşgul oluyorduk. Hakk-ı Hamdullah cümlemize himmet ederek zatınızın varakasına nail oldukça avaz sayhalarım ta semaya kadar vasıl olup ahfigan etmekte iken memalik-i ashabımız istiladan terhis olunduğu tarihten bir buçuk mah haiz biraderimiz Kasım'ın üç adet varakparesine nail oldum. Zatınızın adresini dahi derûn Kasım etmiş idi. Biz ise memnun olub tekrar tekrar okumağa tes'it eyledim. Cenab-ı feyz-i mutlak hazretleri [Sayfa 2]zat-ı biraderlerimi memnun ve sürur eylediği gibi dü-cihanda dahi validemizin adiyeye-i hayırlarına mazhar [ız?; eksik]. Bu tarafta pederimiz Hüseyin Hüsnü Efendi hususi selam eder. Ve oğlum oğlum diye gece gündüz feryat figan eder! Validemiz kadın hususi selam edip beş vakit namazda hayır dualar eder. Diğer hemşire hanım ve yeğenlerimiz ağa selam eder. Ve yengem kadın selam eder. Tavacızade Hacı İbrahim Efendi ve mahdumu Hafız ve Ali Efendiler ve diğer Hasan ve Sami Efendiler ve hane derununda bulunanlar selam ederler. Ve Kuğuzade Hacı İsmail Bey ve hane tarafları selam ederler. Uzunzade Ali aile ve hane tarafı selam eder. Ve Şaban Kapudanzade Rifat Efendi selam eder. Ve Karamustafaoğulları ve Yavanoğulları ve Firidin oğulları ve Sahir oğulları ayrıca olarak ferade ferade selam ederler. Birader bir de Takutzade Salih efendileri sual ederseniz onlar hicret edip ordu kazasına varmışlardır. Orada Halime Fatma Hanım vefat etmiş. Oradan şimdi yine eski mahalline gelmişlerdir. Çoluk çocuklar ziyade selam ederler birader. Birader Lütfullah Bey'den malumat ister isen adresi Adana vilayetinde itbay-ı askeriyeden operatör Binbaşı Trabzonlu Ali Lütfullah Bey namıyla bulunur. Orada olsanız keşke ne ala olur. Fakat kadere tabi olunuz. Allah hakkınızda hayırlısını halk eylesin birader. Gelelim şimdi bizim askerlik cihetine. Ben şimdi askere gidiyorum. Biliyorum bizim gibi mekteplileri şimdi efrad-ı cedid mektebine gönderiyorlar. Bir posta sevk olundu Ardahan kapısına. İkinci posta da bende hazırım. Birader Allah hakkımızda hayırlı işler nasib eylesin. Ne çare ki dest-i ferdasından bir dane pederimiz yanında bulunmaz ise insan feryadından dünyalığı gaib eder. Allah cümlemizi muhafaza eylesin. Birader memalik-i mahrusamızı Rus kâfirleri mahveylemiştir. Bizim hayvanatdan ve eşarlardan bir dane kalmamıştır. Hamdolsun cümlemiz sıhhattedir. [Arkası]Biraderimiz Tevfik Efendi'den malumat yoktur. Egerce

malumat alır isem zatınıza bildireceğim. Diğer biraderimiz Kasım Çavuş ile tahrirat alur imişsiniz biz çok memnun olduk. Bağ-kenarınızda bulunan bütün efendilere selam eyle ve sizlere de tül-i ömürler ile muammer eylesin. Bu kadarcık ile mektuba nihayet vererek baki teveccühat-ı âliyyenin bekasını istirham ile hatm-ü kelim eyleyim birader.Bedbaht biraderiniz.24 Haziran 334

Kaldı ki birader acele oldu. Kusurumuzu muaf tutunuz. Ve ruhsatın hususunda seri'an cevap müsta'cildir.Bu tarafta bir havadis yoktur. Oraca daha malumat olur ise bildiresiniz. Sevk olunmazdan mektubunuzun cevabını beklerim efendim.Bayram-ı şerifinizi mübarek eyleyim birader.Biraderiniz tarafından. Ali Rıza.”

3.1919 Tarihli Mektuplar

3.1.Mektup-3

Abdülhamid Efendi, babasına askerden yazdığı aşağıdaki mektupta memleketindeki yakınlarından haber alamadığına yönelik kaygılarını dile getirmiştir. Haberleşme imkânlarının kısıtlı olduğu bu dönemde, bir asker için mektup oldukça önemlidir. Kendi zor koşullarını mektupta zikretmeyen asker Abdülhamid, mektuplarında hep ailesine dua ederek, kendisi için endişelenmemelerini, onlardan tek beklentisinin ise mektup olduğunu belirtmektedir.

“Hu

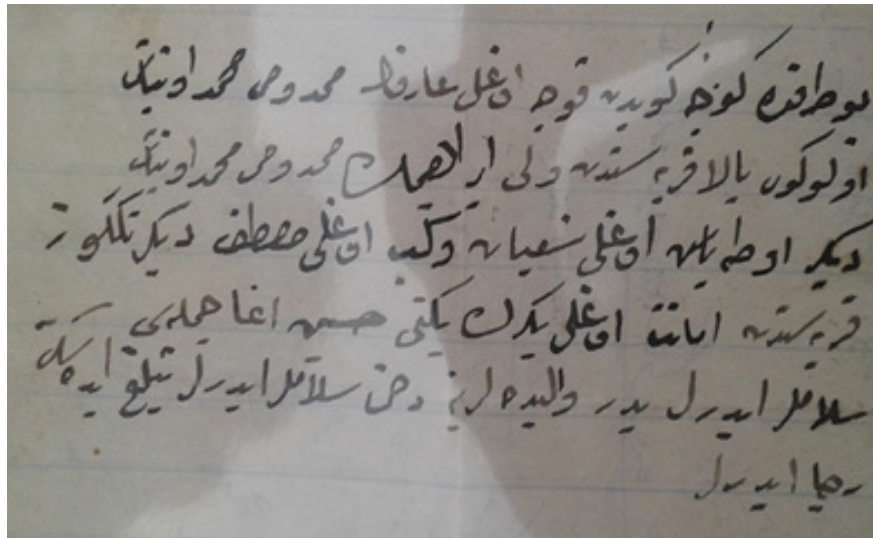
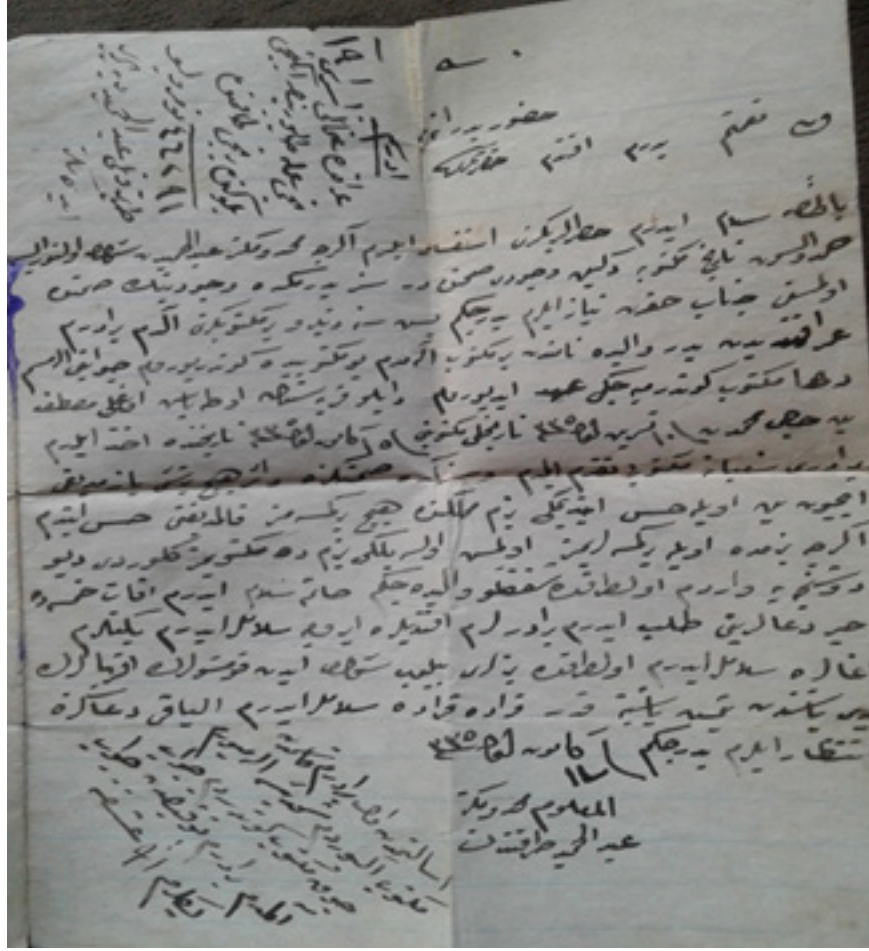
Hususî pederaneme

Kıymetli pederim efendi hazretlerine

Bilhassa selam ederim. Hatırlarınızı isti'kar eylerim. Eğerce mahdumunuz Abdülhamid sual olunur ise hamd olsun tarih-i mektuba değin vücudu sıhhattedir. Siz pederimin de vücudunun sıhhatte olmasını cenabı haktan niyaz eylerim. Pederciğim beş seneden beri bir mektubunuzu aldım. Biraderim Ömer Efendi'den peder valide namından bir mektup alamadım. Bu mektubu da gönderiyorum. Cevabını alamam. Daha mektup göndermeyeceğimi ahd ediyorum. Daylı karyesinden Odabaş oğlu Mustafa bin Hacı Mehmet'in 10 Teşrinievvel 335 tarihli mektubunu 15 Kânunuevvel 335 tarihinde ahz eyledim. Biraderi Şaban'a mektubu takdim eyledim. Ve sizin de sıhhatinize dair hiçbir şey yazmadığı için ben öyle hissettim ki bizim memlekette hiçbir kimsemiz kalmadığını hissettim. Eğerce bizim de öyle bir kimselerimiz olmuş olsa belki bizim de mektubumuz gelirdi diye düşünceye vardım. O tarafta şefkatli valideciğim hanıma selam ederim. Evkat-ı hamsede hayır dualarını talep ederim. Biraderlerim efendilere ayrıca selamlar ederim. Yeğenlerim ağalara selamlar ederim. O tarafta bizleri bilip sual eden komşuların akrabaların yedi yaşından yetmiş yaşına kadar ferade ferade selamlar ederim. Elbaki duanıza intizar eylerim pederciğim. 17 Kânunuevvel 335 El-ma'lum mahdumunuz Abdülhamid tarafından.

Asaletimden olan biraderim Kasım'dan mektup alıyordum. Şimdi ise alamıyorum. Çok mektup gönderdim cevap alamadım. Biraderim Tefvik'ten cevap beklerim. Allah aşkına.

Adresim: Irak'ta Osmanlı Esrar-ı 19'uncu Amele Taburu'nun ikinci bölüğünün birinci takımı 46291 numaralı Trabzonlu Abdülhamid diye tahrir edesiniz.[Arkası]Bu tarafta Kuzca köyden Koç oğlu Arif'in mahdumu Hamdi onbaşının, Uluköy bâlâ karyesinden Veli İbrahim'in mahdumu Mehmet onbaşının, diğer Odabaş oğlu Şaban ve Geboglu Mustafa, diğer Tekgöz karyesinden emanet oğlu Bekir'in yeğeni Hasan Ağa cümleye selam ederler. Peder validelerine dahi selamlar ederler. Tebliğ edesiniz, rica ederler.”

3.2.Mektup-4

AskerAbdülhamid, aşağıdaki mektubunda da babası Hüsnü Efendi'nin sağlığından kaygılanmakla birlikte, emin olmak için mektubunun cevabını babasının el yazısıyla istemektedir. Eski bir gelenek olarak sürdürülen "askerdeki kişiye memlekette kötü

haber vermeme” kuralı asker Abdülhamid’e gönderilen 1918-1919 tarihli mektuplarda da yer yer uygulanmıştır. AbdülhamidEfendi askerdeyken, babasının ve annesinin vefatı kendisine söylenmemiştir. Uzun zaman sonra durumdan şüphelenen asker Abdülhamid giderek kaygılanmaya başlamıştır. Ancak memlekette olanları haber alamayan ve Rus işgali sürecinde ailesinden kaygılanan Abdülhamid Efendi, bu yıllardaki mektuplarında “bedbaht biraderiniz” rumuzunu kullanmıştır.

“Hu

Huzuru biraderaneme

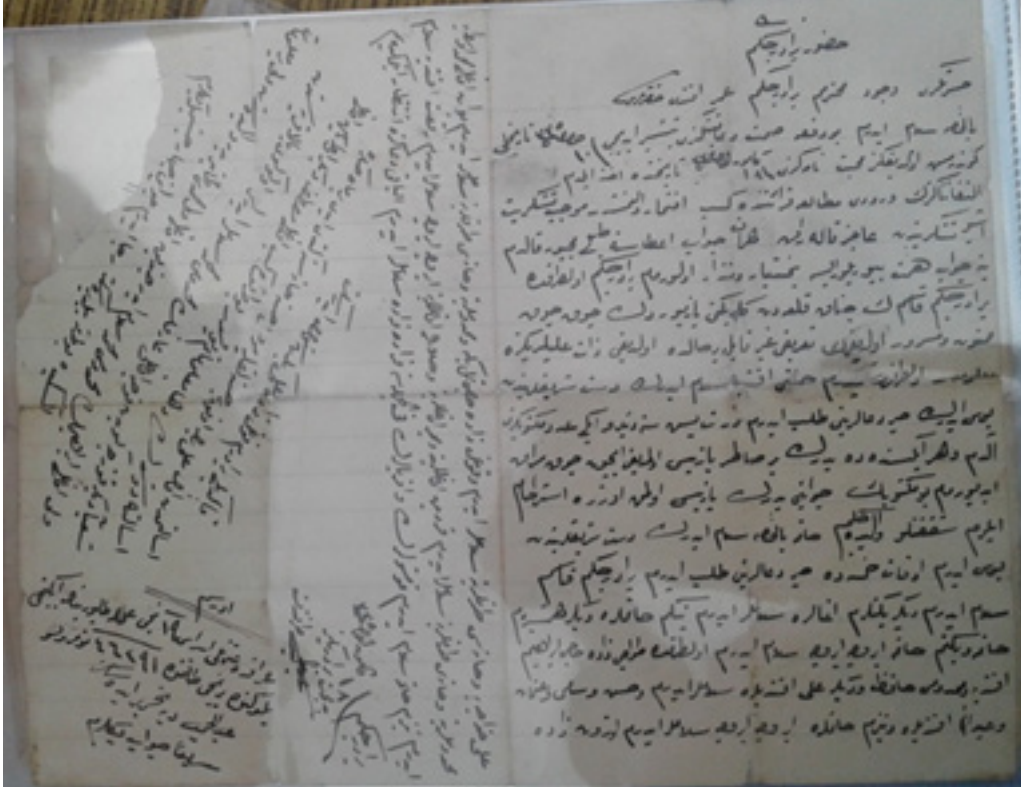
Hasretgerî vücud-u muhterem biraderciğim Ömer Efendi hususuna.

Bilhassa selam ederim. Bu defa sıhhat ve afiyetinizi tebşir edici 10 Safer 335 tarihli göndermiş olduğunuz muhabbetnamenizi 18 Kânunuevvel 335 tarihinde ihaz eyledim. İltifatınızın vürudu mütalaa kıraatinde kesb iftihar olunmuştur. Mucibi teşkirat işbu teşkiratın aciz kalarak hemen cevap itasına tabi mecbur kaldım. Yine cevap himmet buyrulur ise bahtiyar ve minnettar olurum biraderciğim. O tarafta biraderciğim Kasım’ın Çanakkale’den geleceğini yazıyordun. Çok çok memnun ve mürur olacağımın tarifi gayri kabil bir halde olacağı zatı âlilerinize malumdur. O tarafta bizim Hüsnü Efendi’ye selam ederek dest-i şeriflerinden bûs ederek hayır dualarını talep ederim. Dört beş sene diğer ve iki adet mektubunuzu aldım ve her ikisinde de pederin bir satır yazısı olmadığı için çok merak ediyorum. Bu mektubun cevabını pederin yazısı olmak üzere istirahat eylerim. Şefkatli valideciğim hanıma bilhassa selam ederek dest-i şeriflerinden bûs ederek evkat-ı hamsede hayır dualarını talep ederim. Biraderciğim Kasım’a da selam ederim. Diğer yeğenlerim ağalara selam ederim. Yengem hanımlara diğer hemşirem hanıma diğer yeğenim hanıma ayrıca ayrıca selam ederim. O tarafta Tavacızade İbrahim Efendi’ye ve mahdumu Hafız ve diğer Ali efendilere selamlar ederim. Ve Hasan ve Sami ve Osman ve Abdullah Efendi’lere ve teyzem hanımlara ayrıca ayrıca selamlar ederim. Uzunzade Ali Hoca’ya ve hanesi taraflarına selamlar ederim. Ve Kuğuzade Hacı Temel Bey’e ve mahdumlarına ve hanesi taraflarına selamlar ederim. Yavanoğlu Mehmet Usta’ya mahdumlarına ve hanesi taraflarına selamlar ederim. Kardiş oğullarına ve Hamitoğullarına ve Halaçoğullarına ayrıca ayrıca selam ederim. Rıfat Efendi’ye selam ederim. Teyzem hanıma selam ederim. Komşuların ve akrabaların fi-cümlesine ferade ferade selamlar ederim. Elbaki duanıza intizar etmekteyim.

Kaldığı biraderim Kuğuzade Ali Bey’den sual ederseniz; asaletimden evvel Ali Bey’in ufak bir hastalıkla mevzi hastahanesine gitti idi. Bir mâh sonra asalette düştük. Daha malumatım yoktur. Bu tarafta Geboğlu Mustafa diğer Odabaş oğlu Şahan diğer Kuzca köyden Kocaoğlu Arif’in mahdumu Mehmet selam eder. Uluköy Yala karyesinden Velioglu İbrahim’in mahdumu Mehmet selam eder. Cındık oğlu Veli mahdumu Gani peder validesinden bir malumat alınıp da bu tarafa bildirseniz rica ederim. Cevabını çehar-ı çeşmile beklerim biraderciğim.18 Kânunuevvel 335

Bedbaht biraderiniz Abdülhamid tarafından.

Adresim: Irak'ta Osmanlı asrarı 19'uncu Amele Taburu'nun ikinci bölüğünün on yedinci takımında 46291 numaralı Abdülhamid diye tahrir edesiniz. Serian mektup beklerim.”

3.3.Mektup-5

Asker Abdülhamid, kardeşi Ömer'e yazdığı aşağıdaki mektupta ise memleketteki akrabalarının ve arkadaşlarının kendisine mektup yazmamalarına sitem etmektedir. Ulaşım zordur. Okuryazar oranı oldukça düşüktür ve bir askere düzenli olarak mektup gönderebilecek aile sayısı çok azdır. Asker bunu bilmesine rağmen memleket özlemi ve ailesine olan bağlılığından kaynaklanan endişe ile mektubunda siteme yer vermektedir.

“Hu

Huzur-u biraderaneme

Fütüvvetli biraderciğim Ömer Efendi hususuna.

Evvela selam ve ihtiramlar olunur. 21 Eylül 335 tarihli sıhhat ve afiyetlerinizi tebşir edici mektubunuzu 11 Kânunusani 335 tarihinde ahz eyledim. Memnuniyetim son derece-i nihaiye vasıl olmuştur. Cenabı hak an karib-i zaman melâkâtlar nasip ve müşerref hâsil eylesin biraderciğim. O tarafta pederimiz Hüseyin Hüsnü Efendi'yebilhassa selam ederek ellerinden bûs ederim ve hayır dualarını talep ederim. Diğer şefkatli valideciğim hanıma bilhassa selam ederek evkât-ı hamsede hayır dualarını talep ederim. Biraderciğim Hacı Kasım'a selam ederek gözlerinden öperim. Yeğenim Mehmet ve Hayrullah'a ve

diğer Abdurrahman efendilere selamlar ederim, gözlerinden öperim. Yeğenim efendiler okuyorlar mı? Zannederim tenbellik yapıyorlar. Niçin mektup yazmıyorlar? Rica ederim ki okutmalı. Çünkü okuyup yazmak çok iyi bir zanaat olduğu anlaşılıyor. Ben yazı sayesinde çok fevkalade rahat eyledim. Biraderciğim Ömer Efendi zatınızın yazı ve lügat tahsiline çok teşekkürler ederim. Az çok Fransızca da yazıyorsun. Çok memnun olduğum zat-ı birader ekremîlerine malumdur. İnşallah yakın bir zamanda hayırlısıyla görüşmek nasip olsun. O tarafta Kuğuzade Hacı Temel Bey'e mahdumları ve hanesi tarafına selamlar ederim. Uzunzade Ali Hoc'aya hanesi taraflarına selamlar ederim. Kara Hasan Ağa'ya, hanesi taraflarına selamlar ederim. Tavacızade Hacı İbrahim Efendi'ye mahdumu Hafız'a, diğer Ali efendilere ve Hasan, Sami ve Osman ve Abdullahefendilere ve teyzem hanımlara ayrı ayrı selamlar ederim. Tagutzade Salih efendiye ve Ali Lütfullah Bey'e ve yeğenim hanıma ve çoluk çocukların cümlesine selam ederim. Dayım Hacı Ahmet Ağa'ya ve yengem hanımlara selam ederim. O tarafta Salih oğullarına, Kardiş oğullarına ve Yavanoğullarına ve Seheroğullarına ayrıca ayrıca selamlar ederim. Kardiş oğlu Hasan Ağa'ya selam ederim. Şaban Kapudanzade Temel Efendi'ye diğer Rıfat Efendi'ye ve teyzem hanımlara selamlar ederim. Mektubunuzda bir takım ufak şeyler yazıyorsunuz. Öyle şeylere aldırmaayasınız. Zira desturları söyleyenler benim için ölecek değil ve ben onlar için ölecek değilim. Öyle bir fikir sahibi olanlar var ise cenabı hak o mesellü insanların başlarına versin. Biraderciğim bendenizin ne olduğum sizlere malumdur. Mektup gelmiyor diye gücenmeyesiniz. Kardeşim sizlerin her daim mektubunuza muntazırım. Kardeşim o tarafta bizleri bilip sualeden komşuların ve akrabaların ve arkadaşların cemicümlesine ferade ferade selamlar ederim. Elbaki duanıza intizar etmekteyim biraderciğim. El-malum biraderiniz Abdülhamid. 13 Kânunusani 1335

Bu taraftan Uluköy bâlâ karyesinden Veli oğlu İbrahim'in mahdumu Mehmet onbaşı selam eder. Biraderciğim Mehmet'in asaletten on gün ufak. Memleketten telgraf geldi idi. Peder validesi vefat diye yazmışlar idi. Şimdi merak ediyor. Cındıkoğlu Veli'nin familyasından sualedip sıhhatte olup olmadıklarının ışıarı rica olunur. Geboğlu Mustafa diğer Şaban ve diğer Kuzca köyden Mehmet selamlar ederler. Peder validelerine tebliğ edesiniz. Hemşirem hanıma ve diğer yengelerim hanımlara selam ederim.

Adresim: Bağdat'ta Osmanlı asrar-ı 19'uncu Amele Taburu'nun ikinci bölüğünün birinci takımında 46291 numaralı Abdülhamid diye tahrir edesiniz."

3.4.Mektup-6

Eğitim oranının oldukça düşük seyrettiği dönemde yazılan bu mektuplarda, mektuplaşmalar okuryazar olmayanlar arasında da oluyordu. Genellikle süslü bir dil, samimi bir üslupla başkasına yazdırılan mektuplarda önemli bir role sahipti. Aynı kâğıt üzerinde arkalı-önlü, ayrı kişiler tarafından aynı kişiye yazılan mektuplara da bu yıllarda sıkça rastlanmaktadır. Bu yıllarda kaleme alınan özel mektupların en belirgin özelliği metin içerisinde şahısların isimlerinin tek tek yazılarak selam gönderilmesidir. Genellikle ferdî selam kısmı, mektup metninin yarısına yakınına kapsamaktadır. Böylelikle her mektuptan alınabilecek tarihsel veri çoğu kez beklentinin çok çok altında kalmaktadır.

“Hu

Huzur-u biraderanelerine

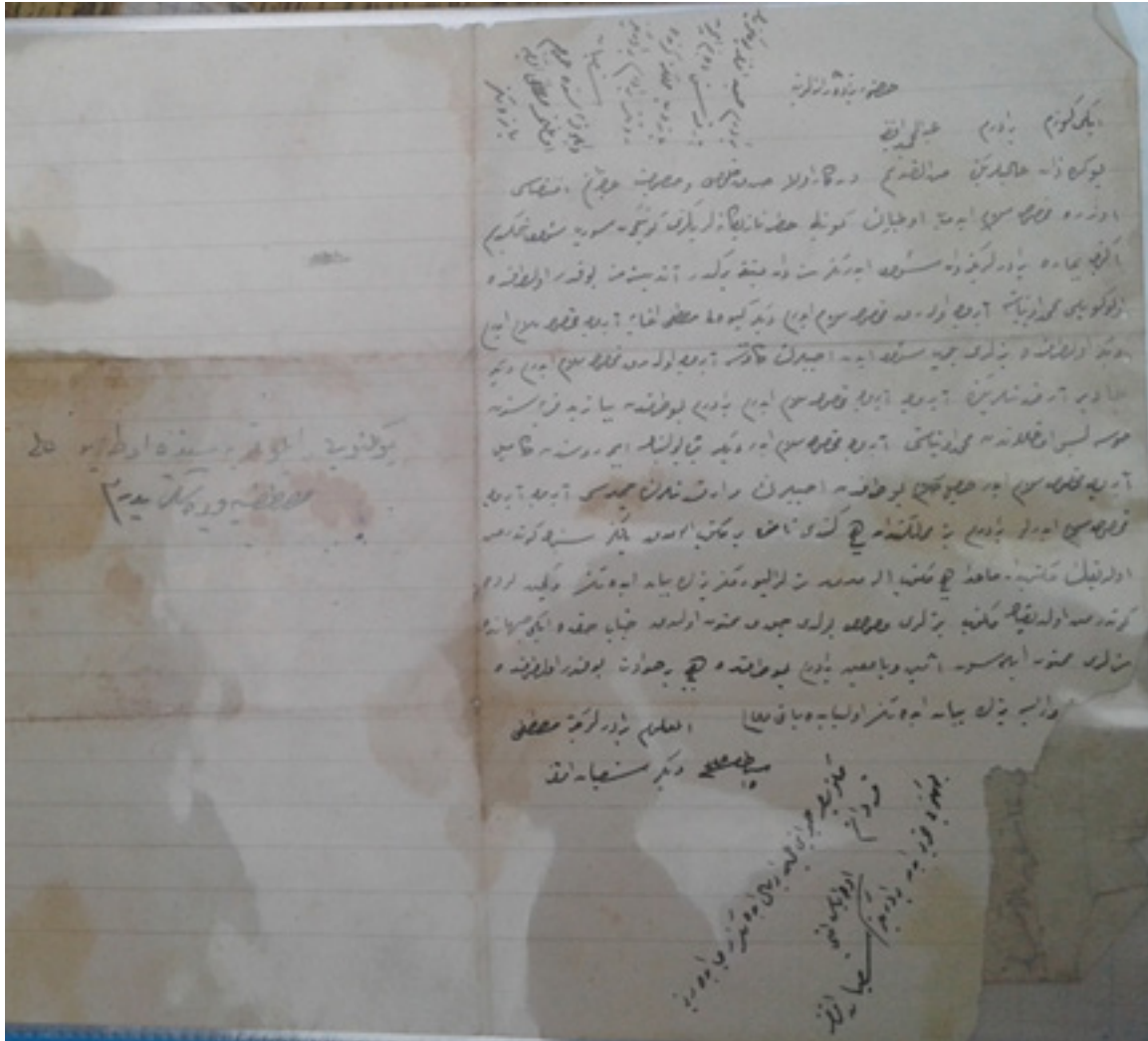
İki gözüm biraderim Abdülhamid Efendi'ye

Bu kere zat-ı âlilerinize minel-kadim derkâr olan sıdk-ı hulusu vehususiyet-i acizanem iktizasıüzere mahsus hususi selam eyleyip ol mübarek güzelce hatr-ı nazikanelerinizi gün be gün sorup sual etmekteyim. Egerce biçare biraderlerinizi de sual ederseniz sizden başka bir keder endişemiz yoktur. Ol tarafta Uluköylü Mehmet Onbaşı'ya ayrıca olarak mahsus selam ederim. Diğer Geyveli Mustafa Ağa'ya ayrıca mahsus selam ederim. Diğer

ol tarafta bizleri bilip sual eden ahbabların kamununa ayrıca olarak hususi selam ederim. Diğer sair arkadaşlarınıza ayrıca ayrıca olarak mahsus selam ederim. Biraderim bu taraftan Beyazıt karyesinden Hopaloğullarından Mehmet Onbaşı ayrıca hususi selam eder. Diğer Tirebolu'nun içerisinde Kamil ayrıca mahsus selam eder. Hâsıl kelim bu taraftan ahbabların ve arkadaşların cümlesi ayrıca ayrıca mahsus selam ederler. Biraderim biz memlekette hiç kendi namımıza bir mektup alamadık. Yalnız senin göndermiş olduğun mektuptan maade hiç mektup alamadık. Sizler alıyorsanız bize beyan edesiniz ve geçenlerde göndermiş olduğun mektup bizleri hususi buldu. Çok memnun olduk. Cenabı hak da iki cihanda sizleri memnun eylesin. Âmin ve ya maun. Biraderim bu tarafta hiç bir hadisyoktur. O tarafta var ise bize beyan edesiniz. Ol babda baki dua.15Şubat335 El-malum biraderleriniz Mustafa diğer Şaban Efendi.

Mektubun cevabını acil irsal edesiniz. Rica ederiz kardeşim. Bu mektubu tahrir eden biraderiniz Odabaşoğlu Şaban Efendi.

Biraderim Hamit Efendi. Bu mektubun arkasını da benim için yazıp memlekete gönderesiniz biraderim. Biraderiniz Şaban. Daylı karyesinde Abdürrahim oğlu Mustafa Efendi yazasınız.”

4.1920 Tarihli Mektuplar

4.1.Mektup-7

8 Mart 1920'de Abdülhamid Efendi'nin askerden, "kardeşim" dediği arkadaşı Ali Rıza'ya yazdığı aşağıdaki mektup memlekette kendisine gelen mektuba cevaptır. Bu cevaptan anlaşıldığı üzere uzun zaman memlekette haber alamayan asker Abdülhamid, gelen mektuba çok sevinmiştir. Mektupta akrabalarının iyi olduğunu yazması onu daha da memnun etmiştir. Memlekette gelecek bir fotoğrafı onu heyecanlandırmaya yetmiştir. Mektubunda İstanbul'a sevk edilen asker grubu içinde yer almak istediğini belirtmekte olan Abdülhamid, sevk olunan askerlerin meslekleri hakkında bilgi vermiştir: İmam, hoca, sağlıkçı ve baytarlarla birlikte çeşitli rütbelerdeki askerlerin sevk edildiklerini, bir sonraki sevke kendisinin de katılabileceğini bildirmiştir.

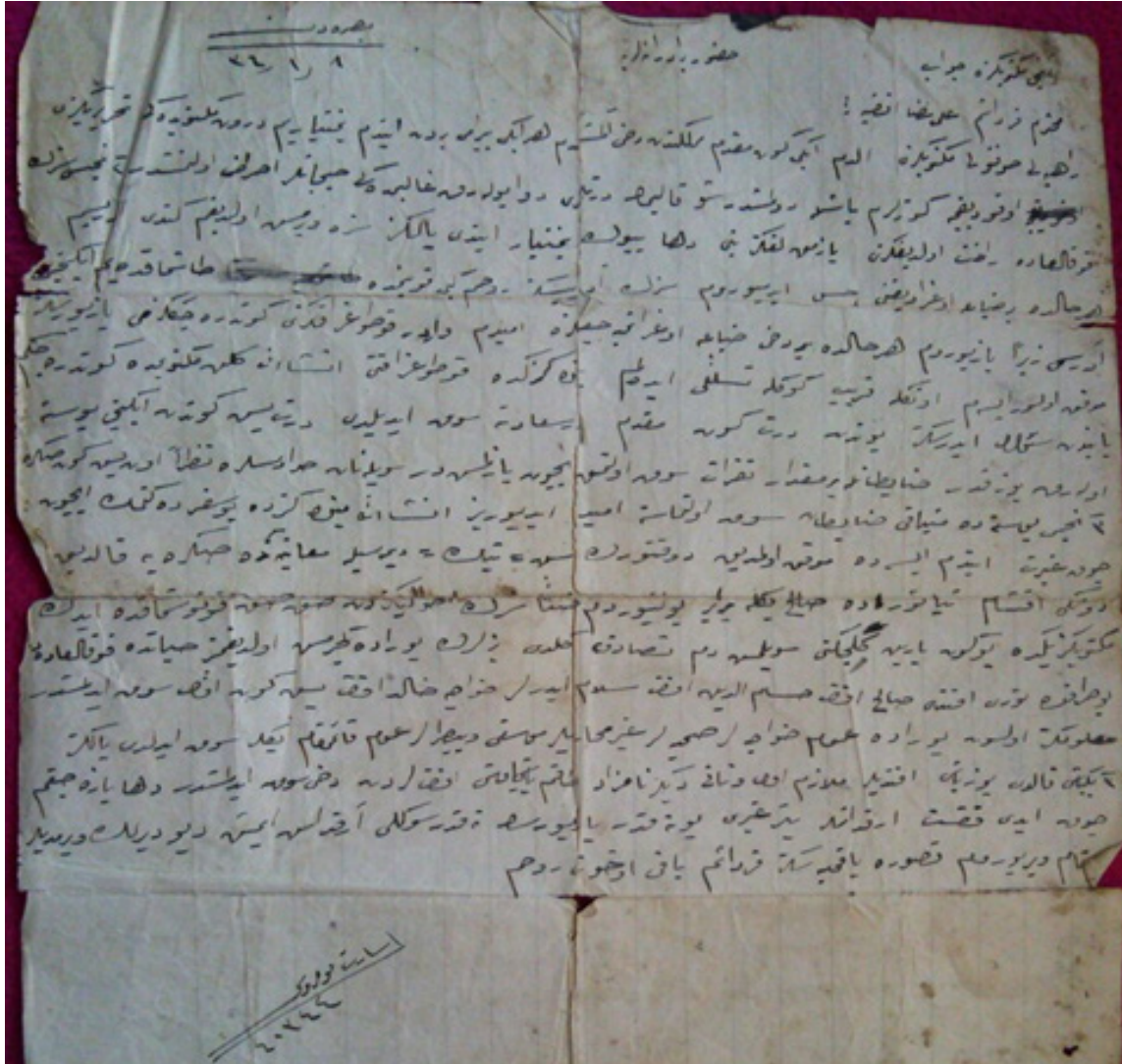
"Basra'dan-Sene:8, 1, 36

Huzur-u biraderanelerine

Birinci mektubunuza cevap

Muhterem kardaşım Ali Rıza Efendiye!

Rehbeli, hüznü mektubunuzu aldım. İki gün mukaddem memlekette dahi almıştım. Her iki bayramı birden ettim, bahtiyarım. Derun-u mektubdaki tahririnizi okudukça gözlerim yaşla dolmuştu. Şu kalımda dertlerimin deva bularak kalbimdeki heyecanlar ihraz olunmuştu. Ancak sizin fevkalade rahat olduğunuzu yazmalığınız beni daha büyük bahtiyar etti. Size vermiş olduğum kendi adresim her halde bir ziya'a uğradığını hissediyorum. Sizin adresinizi ruhum gibi koynumda saklamaktayım. Adresimi zîran yazıyorum. Her halde bir dahi ziya'a uğratmayacağınıza ümidim vardır. Fotoğraf göndereceğinizi mi yazıyorsunuz? Muvaffak olur isem, onunla karib gönülle tesellimi ederim. Bendeniz de fotoğrafımı inşallah gelen mektubumda göndereceğim. Ya benden sualler ederseniz, bundan dört gün mukaddem Dersaadet'e sevk edildi. Dört beş günden ikinci posta olarak, yüz kadar zabitanla bir miktar neferat sevk olunmak için yazılmıştır. Söylenen havadislere nazaran on beş gün sonra 2'nci postada zabitan sevk olunmasını ümit ediyoruz inşallah. Bendeniz de bu seferde gitmek için çok gayret ettim ise de muvaffak olamadık. Doktorun sen "nik" demesiyle muayenede sonraya kaldık. Çünkü akşam tiyatorada Salih Bey'le beraber bulunuyordum. Zaten sizin ahvalinizden sık sık konuşmakta idik. Mektubunuzun da bugün yarın geleceğini söylemişim, tesadüf geldi. Bizlerin burada geçirmiş olduğumuz hayat da fevkaladedir. Bu taraftan Nuri Efendi, Salih Efendi, Hamittin Efendi selam ederler. Hoca Halit Efendi beş gün evvel sevk edilmiştir, malumunuz olsun. Burada imam hocalar, sıhhiyeler, gayri muharipler ve baytarlar imam, kaymakam beyler sevk edildi. Yalnız 2 binbaşı kaldı. Yüzbaşı efendiler, mülazım-ı evvel ve sani, diğer tamirat takım başçavuşu efendilerden dahi sevk edilmiştir. Daha yazacağım çok idi, fakat arkadaşlar, "yeter gayri yav, ne kadar yazıyorsun, ne kadar sevgili arkadaş imiş" deyu dirlik vermediler. Hitam ediyorum, kusura bakmayınız kardaşım, baki uhuvvet-i ruhum. İşaret Numarası: 40344"

4.2.Mektup-8

Babası Hüsnü Efendi'nin ve annesi Name Hanım'ın vefatından habersiz olan asker Abdülhamid, 1920'de babasına mektup yazmaya devam etmiştir. Mektubun cevabını kardeşleri yazıp göndermektedir. Askerdeki kardeşi Tefik'ten de haber alamadığını mektuplarında sık sık dile getirmiştir. Ancak babası ve annesinin vefatını uzun yıllar haber alamadığı gibi, kardeşi Tefik'in de Sarıkamış harekâtı sürecinde Erzurum Horasan'da şehit olduğunu yıllar sonra öğrenebilmiştir. Annesinden beş vakit namazında dualar beklediğini söyleyen asker Abdülhamid, kız ve erkek kardeşlerine, arkadaşlarına ve komşularına düzenli olarak hatır sorup selam göndermektedir. Ailesinin geçim durumunu da merak eden Abdülhamid Efendi, "mahsulât fiyatları" hakkında da malumat beklediğini bildirmektedir. Dikkat çekici olan bir husus da hiçbir şekilde bulunduğu zor koşullar hakkında bilgi vermeyerek ailesini endişelenmekten kaçınmasıdır.

“Hu

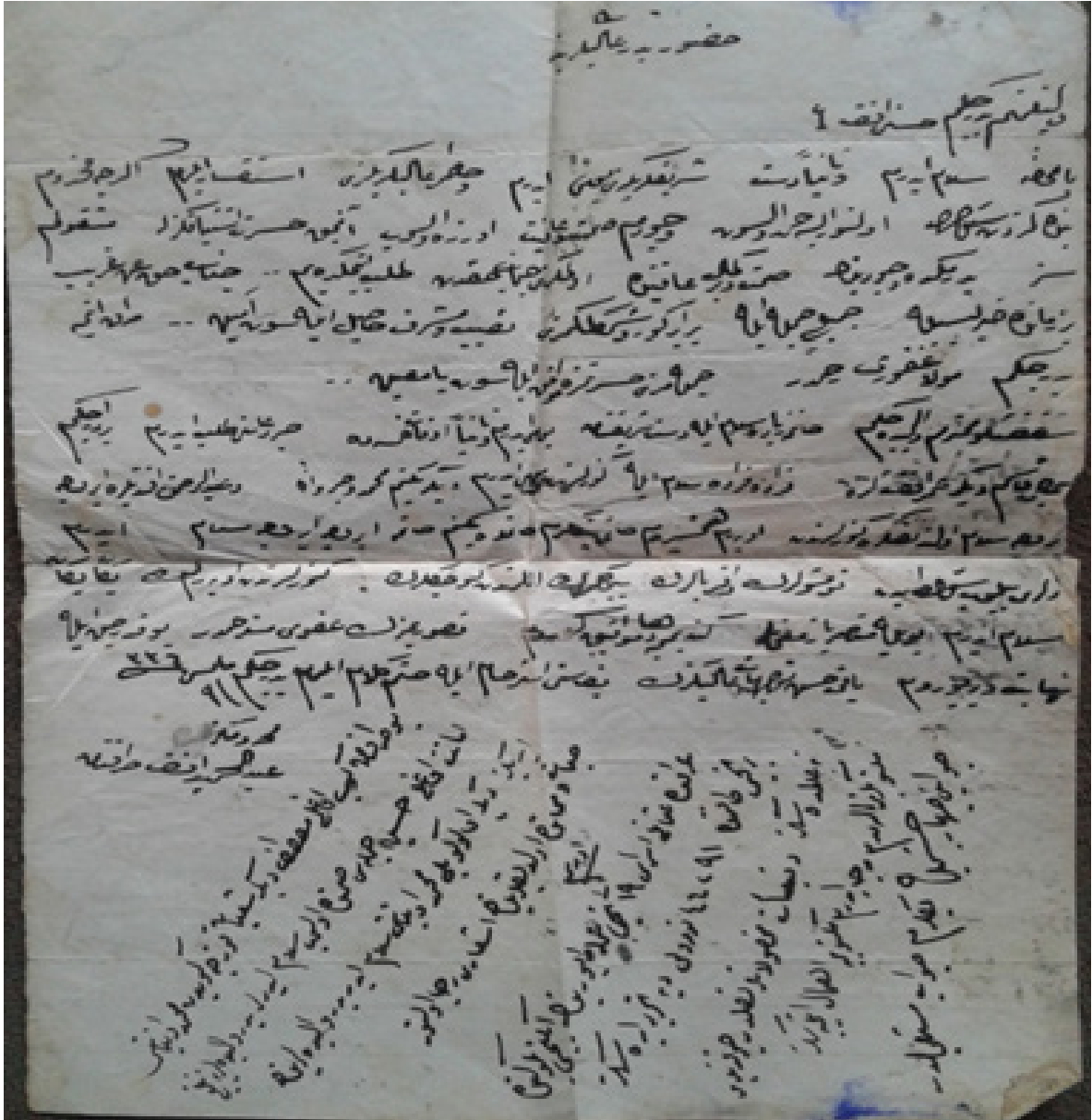
Huzur-u pederi âlilerine

Velinimetim pederciğim Hüsnü Efendi'ye

Bilhassa selam ederim ve saniyen dest şeriflerinizi sual ederim ve hatr-ı âlilerinizi istikar eylerim. Egerce mahdum bendenizden sual olunur ise vücudum sıhhat ve afiyet üzere olup ancak hasret iştiyakınızla meşgulüm. Siz pederimin de vücudunun sıhhatte ve kemali afiyette olmasını cenabı haktan talep etmekteyim. Cenab-ı hak en karib bir zamanda hayırlısıyla cemi cümleyle beraber görüşmeklerimizi nasib-ü müşerref hâsıl eylesin. Âmin. Merak etmeyin pederciğim mevla gafur-ur-rahimdir. Cümlemizi hasretimize muvafık eylesin. Ya âmin. Şefkatli muhterem valideciğim hanımı ziyade selam ile dest-i şerifini sual ederim ve tanıyan evkat-ı hamsedehayır dualarını talep ederim. Biraderciğim Hacı Kasım diğer Ömer efendilere ferade ferade selam ile gözlerinden öperim. Diğer yeğenim Mehmet ve Hayrullah ve Abdurrahman efendilere ayrıca ayrıca selam olunur, sonra gözlerinden öperim. Hemşirem hanıma, yengelerim hanımlara ve yeğenim hanıma ayrıca ayrıca selam ederim. Bizleri bilip sual eden komşuların ve akrabaların, büyüklerin ellerinden küçüklerin gözlerinden öpererek yegâne yegâne selam ederim. Böyle mükerrer yazmayı kendimce daha muvafık gördüm. Kusurumuzun afv-ı müsterhimdir. Bu kadarcık ile nihayet veriyorum. Baki hüsn-ü tevasilat-ı âlilerinizin rızasını istirham ile hatm-u kelim eylerim pederciğim. 336/Mayıs/9Mahdumunuz Abdülhamid tarafından.

Bu tarafta Geboğlu Mustafa diğer Şaban, Kuzca köyden Mehmet onbaşı, Emanetoğlu Hüseyin cümlesi sıhhatte olup selam ederler. Peder validelerine tebliğ ediniz. Diğer Uluköylü Mehmet onbaşı selam eder, peder validelerine sıhhat ve muhabbette olduklarının işarı rica olunur.

Adresim: Irak'ta Osmanlı Asrar-ı 19 uncu Amele Taburunun ikinci bölüğünün birinci takımında 44291 numaralı diye tahrir edesiniz. Ne âlemdesiniz ve fiyat-ı mahsulâtlar nasıldır? Çoktan beri mektubunuzu alamadım. Rica ederim mektubumu ihmal etmeyesiniz. Cevabını çehar-ı çeşm ile beklerim. Cevap müsta'cildir.

4.3.Mektup-9

Asker Abdülhamid'in aradan geçen uzun zamanda artık giderek babasının sağlığı hususundaki şüpheleri artmaktadır. Babasına yazdığı bu mektubun cevabını babasının yazmasını özellikle onun el yazısıyla yazmasını talep etmektedir. Mektubun cevabını ise sürekli kardeşleri yazmakla birlikte babasının vefatı yıllarca asker Abdülhamid'e söylenmemiştir. Askeri görevi sürecinde Abdülhamid Efendi'nin her şeyin yolunda olduğunu ve rahat olduğunu yazması da babasını ve ailesini kaygılandırmamak üzere, bizzat belirtilmektedir. Mektubun arkasında Abdülhamid Efendi'nin gelişigüzel mektup denemeleri ve bazı karalamaları bulunmaktadır.

“Hu

Huzur-u pederaneme

Bağdat'tan

Velinimetim, sebab-i hayatım, pederim Hüsnü Efendi hazretlerine

Evvela arz-ı halas üzere mahsusen selam ederim. Hatr-ı âlilerinizi istikar eylerim ve saniyen ruz-ı şeb duanızı beklerim. Eğerçi bende-i mahdumdan sual olunur ise hamd olsun sani mektuba değin vücudum berkemal afiyette olup ancak hasret-i istiyakınızdan başka bir kederim yoktur. Sizlerin de vücudunuzun berkemal afiyette olmanızı cenab-ı vacib'ül-vücut hazretlerinden niyaz eylerim pederim bana cenabı hak en karib bir zamanda cümleyi cümleyle görüştürmek ve gülüştürmek nasib-i müyesser eylesin. Âmin. Şimdiki halde rahatımız fevkaladedir yalnız mektubunuz gelmedikçe merak ediyorum. Size ricam şudur ki mektubunuzu eksik etmeyesiniz pederim. Şefkatli muhterem validem hanıma selam ederim, dest-i şeriflerinden bûs ederim. Evkat-ı hamsede hayır dualarını talep ederim. Biraderim Hacı [eksik] selam ederim [eksik] gözlerinden bûs ederim. Diğer yeğenlerim Mehmet ve Hayrullah ve diğer Abdurrahman efendilere ayrıca ayrıca selam ederek gözlerinden öperim. Hemşirem hanıma ve yengelerim hanımlara ve yeğenim hanıma ferade ferade selam ederim. Kuğuzade Hacı Ali Bey mahdumlarına ve hane-yi taraflarına selamlar ederim. Rifat Efendi'ye, teyzem hanıma selam ederim. Karahasan oğlu Hasan Ağa'ya, yeğenleri ağalara, hane-yi taraflarına selamlar ederim. Tavacızade Hacı İbrahim Efendi'ye, mahdumu Hafız Efendi'ye, diğer Ali Efendi'ye ve teyzem hanımlara ayrıca ayrıca selamlar ederim. Diğer Hasan ve Sami ve Osman ve diğer Abdullah efendilere selam ederim. Aşar memuru Hüsameddin Efendi mahdumlarına ve teyzem hanıma selam ederim. Mehmed Rüşdü mahdumlarına selamlar ederim. Kara Mustafa Ağa'ya selam ederim. Oğlu Hasan Ağa'ya selam ederim. Yavanoğullarına ve Mihroğullarına ve Hellacoğullarına ayrıca ayrıca selam ederim. Ol-tarafta bizleri bilip sual eden komşuların ve akrabaların ve ahvan arkadaşların fi'l-cümlesine ayrıca ayrıca selamı tebliğ edesiniz. Bu kadarlık ile mektubuma nihayet veriyorum. Baki tevcihat-ı âlinizin bekasını istirham ile hatm-u kalam eylerim pederciğim. 5 Mart 336. Mahdumun Abdülhamid tarafından.

Pederciğim bu mektubun cevabını kendi yazın olmak üzere çeharîçeşm ile intizarındayım.

Bu tarafta Geboğlu Mustafa diğer Şaban ve diğer Kuzcaköy'den Kocaoğlu Arif'in mahdumu Mehmed onbaşı diğer Tekgöz karyesinden Emanet oğlu Bekir Ağa'nın yeğeni Hüseyin selam ediyorlar, peder ve validelerine tebliğ edesiniz.

Bu tarafta Uluköy Bâlâ karyesinden Veli oğlu İbrahim Bey mahdumu Mehmed onbaşı selam ediyor. Peder ve validesinin hayat ve mematta olup olmadıklarının iş'arını rica ediyor.

Adresim:

Irakta Osmanlı üserası 19. Amele Taburu'nun ikinci bölüğünün birinci takımında

46291 numaralı diye tahrir edesiniz.

Biraderim Tevfik'ten malumat alıyor musunuz? Beyanı rica olunur. Kuğuzade Ali Bey'den malumat aldığınızda beyan edesiniz. Esaretten bir mah evvel Musul Hastahanesi'ne hafif hastalık ile gitti idi. Sonra biz esir düştük, ne olduğunu bilemiyorum.

Tekgöz müderrisi İbrahim Efendi'ye selam ederim. Pederine ve biraderi Emin'e selam ederim. Salih Efendi'ye ve yengem hanıma ve çocuklara ayrıca ayrıca selam ederim. Dayım Hacı Ahmed Ağa'ya ve yengelerim hanımlara selam ederim. Bu tarafta Geyveli Tevfik Pehlivan diğer Mustafa ve diğer Ahmed ricadır arkadaşlarım ayrıca ayrıca selam ediyorlar.

[arkası]Görelle tüccarlarından Hacı Mustafa vasıtasıyla... [?]

Üçyüz otuz altı senesi şehri Eylül ibtidasında

Trabzon vilayetinin Görelle kazasının Bozcaali karyesinden Rüstemezade pederim Hüsnü Efendi'nin canib-i alisine takdim.

Trabzon vilayetinin Görelle kazasının Bozcaali karyesinden Rüstemezade pederim Hüsnü Efendi'nin canib-i alisine takdim.

Görelle kazasının Bozcaali karyesinden

Bozcaali karyesinden Rüstemezade Hüsnü Efendi'nin hanesine

Görelle'de mukim Nebi'lerden Said Efendi

Çarşı mahallesinden Raşidzade Sadık Efendi

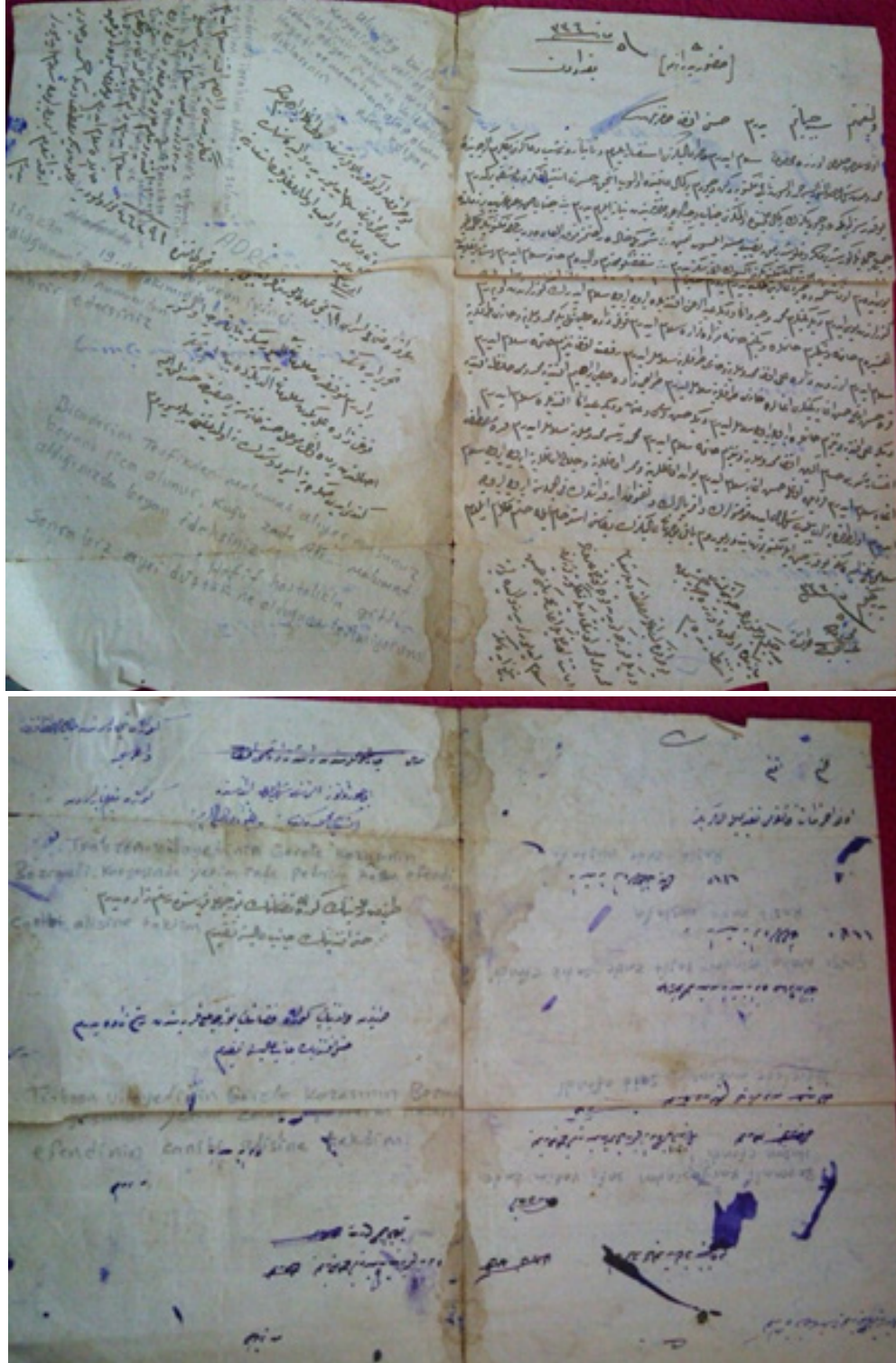
Raşidzade Mustafa

Raşidzade Mustafa bin Ali

Huzur-u pederaneye

Irak'tan 15 Eylül 334

Velinimetim sevgili pederim efendim!"

5.1921 Tarihli Mektuplar

5.1.Mektup-10

1921 tarihli iki mektup, asker Abdülhamid tarafından aynı kağıt üzerine, iki ayrı kişiye yazılmıştır. Mektubun bir bölümünü arkadaşı Odabaşoğlu Mustafa'ya, diğer

bölümünü ise babası Hüsnü Efendi'ye yazan Abdülhamid ilk bölümde askerlik durumundan bahsetmiştir. Mektuplarında ailesini endişelendirmemek için askerliğin zor koşullarından söz etmeyen ve "rahat olduklarını" yazan asker Abdülhamid, aynı tutumunu arkadaşlarına yazdığı mektuplarda da korumuştur. Ancak babası Hüsnü Efendi'nin vefatını, üzerinden altı yıl geçmesine rağmen hâlâ öğrenemeyen asker Abdülhamid, babasına selamlar gönderip kendisine hayır dualar etmesini talep etmektedir.

"Hu

Ber-huzura

Hamiyetli biraderim Odabaşoğlu Mustafa Efendi'ye

Bilhassa selam ederek hatr-ı âlilerinizi istika eylerim. Hamdolsun sıhhatteyim. Sizin de sıhhatinizi cenabı haktan niyaz eylerim. Kardeşim bu mektubun arkasını Şaban yazıyor ve ben de zatınıza gönderiyorum. Mektup göndermediğinize çok merak ediyor. Bundan evvel benim vasıtam ile göndermiş olduğunuz mektubu Şaban Efendi'ye takdim eyledim ve memnuniyetini bana yazmış idi. Şimdiki bu mektubu da göndermiş. Zatlarının namına yazıyorum. Rahatsızlığı. İşimiz şimdiki halde fevkaladedir. Mukib oğlu Mustafa ile ikisi bir taburdadırlar. Komşularına ve akrabalarına selam yazıyor, ben de zatınıza tebliğ ediyorum kardeşim. Mustafa Efendi ara sıra Şaban'a mektup yazınız. Merak ediyor. Elbaki dua. 8 Mart 336Rüstemzade Hüsnü Efendinin mahdumu Abdülhamid tarafından.

Şubemin adresi:Irakta Osmanlı Asrarı 17. Amele Taburu'nun ikinci bölüğünün 4'üncü takımında 45458 numaralı diye tahrir edesiniz.

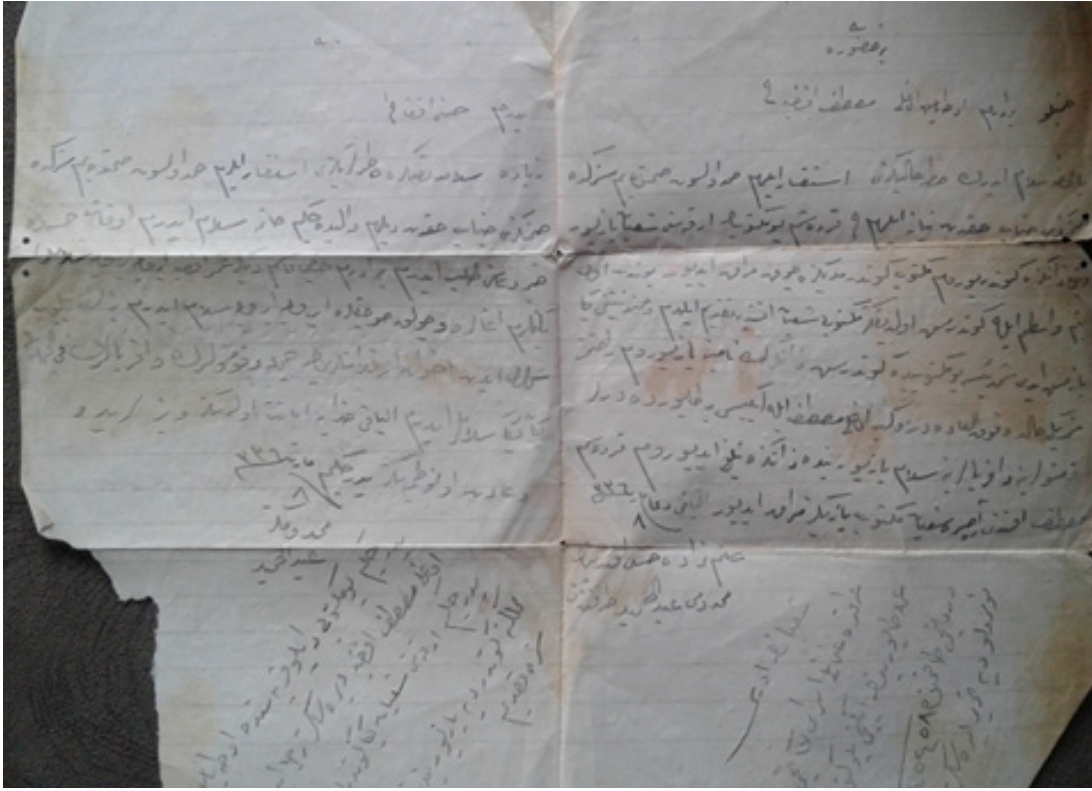
[Karşı sayfa, ayrı bir mektup]

Pederim Hüsnü Efendi'ye

Ziyade selamdan sonra hatırlarınızı istikar eylerim. Hamdolsun sıhhatteyim. Sizin de sıhhatinizi cenab-ı haktan dilerim. Valideciğim hanıma selam ederim. Evkat-ı hamsede hayır duasını talep ederim. Biraderim Hakkı, Kasım ve diğer Ömer Efendi'ye ayrıca ayrıca selamlar ederim. Yeğenlerim ağalara ve çoluk çocuklara ayrıca ayrıca selam ederim. Bizleri bilip sual eden ihvan arkadaşların da cümle ve komşuların ve akrabaların ficümlesine yegâne yegâne selamlar ederim. El-baki hüdaya emanet olunuz. Ve bizleri de duadan unutmayınız pederciğim. 8 Mart 336 Mahdumunuz Abülhamid.

Pederciğim bu mektubu Daylı karyesinde Odabaş oğlu Mustafa Efendi'ye veresiniz. Rica ederim pederciğim. Arkasını Şaban bana gönderdi. Memlekete gönder diye yazıyor benden size takdim."

Sonuç

Görelili Rüstenzade Abdülhamid Efendi, 1915-1924 yılları arasında hem askerlik yapmış hem de İngilizlere esir düşmüştür. Askerliğinin ilk yılında babası vefat etmiş, Abdülhamid Efendi ise bu kötü haberi askerlik dönüşünde almıştır. Babasının vefatından üç yıl sonra annesini kaybetmiş, ancak askerde olduğundan ötürü yine bu haber kendisine verilmemiştir. Kars'ta askerlik yapmakta olan kardeşi Tefvik de aynı süreçte Horasan'da şehit olmuş, uzun yıllar kendisinden haber alamayan Abdülhamid Efendi sürekli ondan haber sormuş ancak bilgi alamamıştır. Abdülhamid Efendi'nin esaret hayatınının 23 Ekim 1921 tarihinde İngiltere ile TBMM arasında imzalanan Esir Mübadelesi Antlaşması'yla bittiği muhtemeldir.

Osmanlı'nın son döneminde, bilhassa 1914-1922 yılları arasında, genel savaş durumunun yurt içinde yarattığı kargaşa atmosferinde ve ülkeler arasındaki siyasi krizlerin had safhada olduğu süreçte Abdülhamid Efendi askerlik görevini ifa etmiştir. Bu zorlu süreçte, Osmanlı askerinin azim ve kararlılığı bir bütünlük içerisinde incelendiğinde; her koşulda ailesine dahi sorunlarını yansıtmadan emperyalizmin saldırılarına karşı bir set oluşturan, “vatan” mefhumunu her şeyin üstünde tutan bir gönüllü asker profili ortaya çıkmaktadır. Esasen, Abdülhamid Efendi'nin askerlik sürecinde askerlikle ve memleketindeki akraba ve yakınlarıyla ilgili olumsuz olayların kendisine yansıtılmamasının altında da yakınlarının fedakârlığı ve vatanseverliği yatmaktadır. Rus işgali sürecinde memleketinde birçok zulüm ve katliamların gerçekleşmesi onu tedirgin ve kaygılı bir

askerlik sürecine mecbur bırakmıştır. Ancak ailesine ve Rus mezalimine endeksli kaygıları, onun “vatan” idealinin önüne geçememiştir. Bunu, yazdığı mektuplar kadar, askerlik sonrasındaki yaşamında çocuklarını askerliğe ve eğitime yönlendirmesinden ve esaretten kurtulduktan sonra devlet kurumlarından şahsi menfaatlerine dayalı herhangi bir talepte bulunmayarak fukara hayatını sürdürmesinden anlayabilmek mümkündür.

KAYNAKÇA

a.Kitap ve Makaleler

“Bu Mektuplar Çok Şey Anlatıyor”,<http://kitap.radikal.com.tr/makale/haber/bu-mektuplar-cok-sey-anlatiyor-420529> (2015), Erişim: 19.10.2016.

“MektupTarihmiOluyor?”, MeclisBülteni2005,s.28,https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_2005_0000_0120_0000/0028.pdf (2005), Erişim: 19.10.2016.

ALTHUSSER, Louis, “1968 Mayıs Olayları Üzerine Bir Mektup”, Çev. Taciser Belge, Birikim Dergisi, 1/1 (1975), s. 39-49.

ARIKAN, Mustafa, “Bir Çanakkale Şehidi ve Mektubunun Başına Gelenler”, Gazi Akademik Bakış, 5/9 (2011), s. 213-243.

AYDOĞMUŞOĞLU, Cihad, “Safevî Çağına Ait Üç Türkçe Mektup ve Değerlendirilmesi”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 53/2 (2013), s. 411-420.

ÇİLİNGİROĞLU, Altan, “Tanrı Asur’a Bir Mektup”, Tarih İncelemeleri Dergisi, 2/1 (1984), s. 1-26.

EVCİN, Erol, “Kâzım Karabekir Paşa’nın BasındaNeşredilen Tarihî Mektupları ve Bunların Kamuoyundaki Yansımaları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XXIX /87 (2013), s. 1-66.

KARAHAN, Leyla, “Namık Kemal’in Mektuplarından Dönemin, Türün ve Yazarın Diline Dair Mektuplar”, Ahmet Bican Erçilasun Armağanı, Ed. Bülent Gül, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 2013, s. 101-107.

OKUMUŞ, Salih-PARMAKSIZ, M. Nuri-BAYRAM Sabit, Güzide Gülpınar Taranoğlu’nun Yayınlanmamış Mektupları, Serüven Kitabevi, İstanbul 2012.

Sabah (Cumartesi-Pazar Eki), 10 Ocak 2007.

TUNCEL, Bedrettin, “Mektup Türüne Giriş”, Türk Dili Dergisi (Mektup Özel Sayısı), 274 (1974), s. 9-13.

b. Kişisel Kaynaklar

YAZGAN, Mustafa, 1958 Görele doğumlu, Emekli, Lise mezunu, 01.09.2016.

YAZGAN, Şekip, 1932 Görele doğumlu, Emekli, İlkokul mezunu, 10.09.2016.

EKLER

a. Abdülhamid Efendi'nin Fotoğrafi

b. Abdülhamid Efendi'nin Cumhuriyet Dönemi Kimliği

